

UDC: 327

LBC: 60.52.; 60.54

MJ № 389

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.45-56

THE PLACE OF POSTCOLONIALISM IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL CONFLICTS

Nargiz Nagiyeva*

Abstract. In the modern era, the relevance of international conflicts continues to increase. Globalization, clashes of geopolitical interests, struggle for resources, ethnic and religious conflicts, as well as information wars are the main factors of tension in the international arena. Starting from the middle of the 20th century, former colonial countries began to gain their "independence" as a result of national liberation movements, and at the end of the 20th century, this process was almost completed (some countries are still official colonies). In the second half of the 20th century, a new philosophical trend emerged - postcolonialism, whose founders were E.Said, H.Bhabha and G.C.Spivak. In post-colonial countries, after the war, the process of decolonization and the formation of newly formed nation-states is characterized by further fragmentation of states, the creation of new nation-states, and a large number of territorial disputes. replaced by the process.

Keywords: postcolonialism, colonilaism, international conflicts, metropol, Afrika, Middle East and Far East

* Doctor of Philosophy in Political Science,
Associate professor of Baku State University; Baku, Azerbaijan
E-mail: nargiz_nagiyeva@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0001-1205-5864>

To cite this article: Nagiyeva, N. [2025]. THE PLACE OF POSTCOLONIALISM IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL CONFLICTS. *"Metafizika" journal*, 8(8), pp.45-56.
<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.45-56>

Article history:
Received: 29.07.2025
Accepted: 27.08.2025
Published: 01.12.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

УДК: 327

ББК: 60.52.; 60.54

МЖ № 389

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.45-56

МЕСТО ПОСТКОЛОНИАЛИЗМА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ КОНФЛИКТОВ

Наргиз Нагиева*

Абстракт. В современную эпоху актуальность международных конфликтов продолжает возрастать. Глобализация, столкновение геополитических интересов, борьба за ресурсы, этнические и религиозные конфликты, а также информационные войны являются основными факторами напряженности на международной арене. Начиная с середины XX века бывшие колониальные страны стали обретать свою «независимость» в результате национально-освободительных движений, а в конце XX века этот процесс практически завершился (некоторые страны до сих пор являются официальными колониями). Во второй половине XX века возникло новое философское направление- постколониализм, основоположниками которого были Э. Саид, Х. Бхабха и Г.К.Спивак. В постколониальных странах после войны процесс деколонизации и образования вновь образованных национальных государств сменился процессом дальнейшей фрагментации государств, создания новых национальных государств и большого количества территориальных споров.

Ключевые слова: постколониализм, колониализм, международные конфликты, метрополия, Африка, Ближний и Дальний Восток

* Доктор философии по политическим наукам,
Доцент Бакинского Государственного Университета; Баку, Азербайджан
E-mail: nargiz_nagiyeva@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0001-1205-5864>

Цитировать статью: Нагиева, Н. [2025]. МЕСТО ПОСТКОЛОНИАЛИЗМА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ КОНФЛИКТОВ. Журнал «Metafizika», 8(8), с.45-56.
<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.45-56>

История статьи:

Статья поступила в редакцию: 29.07.2025

Отправлена на доработку: 27.08.2025

Принята для печати: 01.12.2025

UOT: 327

KBT: 60.52.; 60.54

MJ № 389

 10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.45-56

POSTKOLONİALİZMİN BEYNƏLXALQ MÜNAQİŞƏLƏR SİSTEMİNDƏ YERİ

Nərgiz Nağıyeva*

Abstrakt. Müasir dövrdə beynəlxalq münaqişələrin aktuallığı artmaqda davam edir. Qloballaşma, geosiyasi maraqların toqquşması, resurs uğrunda mübarizə, etnik və dini ziddiyyətlər, həmçinin informasiya müharibələri beynəlxalq arenada gərginliyin əsas faktorlarıdır. XX əsrin ortalarından başlayaraq keçmiş kolonial ölkələr öz "müstəqilliklərini" milli-azadlıq hərəkətləri nəticəsində əldə etməyə başlayıb və XX əsrin sonlarında artıq bu proses demək olar ki, başa çatmışdır (bir necə ölkə hələ də rəsmi koloniyadır). XX əsrin II yarısında yeni fəlsəfi istiqamət - postkolonializm yarandı ki, onun yaradıcıları E.Səid, H.Bhabha və Q.C. Spivak hesab olunurlar. Postkolonial ölkələrdə müharibədən sonra dekolonizasiya və yeni yaranmış milli dövlətlərin formalaşması prosesi dövlətlərin daha da parçalanması, yeni milli dövlətlərin yaranması, çoxlu sayda ərazi mübahisələri prosesi ilə əvəz olundu.

Açar sözlər: postkolonializm, kolonilaizm, beynəlxalq münaqişələr, metropoliya, Afrika, Yaxın və Uzaq Şərq

* Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Bakı Dövlət Universiteti, Beynəlxalq münasibətlər kafedrası; Bakı, Azərbaycan
E-mail: nargiz_nagiyeva@mail.ru
<https://orcid.org/0009-0001-1205-5864>

Məqaləyə istinad: Nağıyeva, N. [2025]. POSTKOLONİALİZMİN BEYNƏLXALQ MÜNAQİŞƏLƏR SİSTEMİNDƏ YERİ. *"Metafizika" jurnalı*, 8(8), səh.45-56.
<https://doi.org/10.33864/2617-751X.2025.v8.i8.45-56>

Məqalənin tarixçəsi:

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 29.07.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 27.08.2025

Çapa qəbul edilmişdir: 01.12.2025

1. Giriş

XX əsrin II yarısından cəmiyyətin bir çox sahələrində kəskin dəyişikliklər baş vermiş, beynəlxalq münaqişələrin xüsusiyyətləri də dəyişmişdir. Münaqişələrin əsas səbəbləri isə dəyişməyib. Əvvəla, bu, hələ də resurslar, geosiyasi və demoqrafik amillər, beynəlxalq münasibətlər subyektlərinin maraqlarının toqquşması, etnik və ərəzi problemləri uğrunda mübarizədir. XXI əsrdə XX əsrlə müqayisədə dini ziddiyyətlər daha mühüm rol oynamağa başladı. Din müəyyən ölkələr üçün bir növ “*ideologiya*” rolunu oynayır ki, bu da münaqişəli davranışlarda həvəsləndirici amildir; məsələn, sünnü və şiə ölkələri arasında münaqişədə və ya müxtəlif terror təşkilatları üçün.

Postkolonializm beynəlxalq münaqişələr sistemində mühüm yer tutur və müasir dünya siyasətinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Bu nəzəriyyə, müstəmləkəçilik dövrünün mirasını və onun müasir cəmiyyətlərə və dövlətlərə təsirini araşdırır. Postkolonializmin beynəlxalq münaqişələr sistemindəki yerini anlamaq üçün bəzi əsas məqamları nəzərdən keçirək.

İki dünya müharibəsi arasındakı müddətdə müstəmləkə sisteminin böhranı ciddiləşirdi. II Dünya müharibəsi müddətində (1939-1945) və xüsusilə də müharibədən sonrakı dövrdə müstəmləkə sisteminin böhranında yeni mərhələ başladı. 1962-ci ildə BMT dekolonizasiya ilə bağlı xüsusi komitə yaratdı. II Dünya müharibəsi nəticəsində alman və italyan faşizmi, militarist Yaponiya məhv edildi, bütün imperialist dövlətlər zəiflədildi. Bir çox müstəmləkələrdə milli silahlı qüvvələr yarandı. Alman, fransız, amerikan, holland imperialistlər öz rəqibləri üzərində qələbə çaldıqdan sonra faşist blokunun müharibə illərində işğal etdiyi müstəmləkələrdə möhkəmlənməyə çalışsalar da xalqların güclü qarşিদurması ilə rastlaşdılar. Artıq vəziyyət o yerə gəldi ki, imperialist dövlətlər müstəmləkələrdəki milli-azadlıq hərəkatlarını yatırtmaq gücünü də itirdilər. Beləliklə də, belə bir şəraitdə yaranan milli-azadlıq inqilabları, nəhayət 1997-ci ildə Böyük Britaniyanın Honkonqu Çinə qaytarması ilə imperialist müstəmləkə sisteminə son qoyuldu. Azad olmuş bir çox dövlətlər kapitalizmin alternativini olan sosializm sisteminə qədəm qoydular.

Beləliklə, müasir dünyada dekolonizasiya baş verdi və müstəmləkəçilik azadlıq müharibələri azad edilmiş xalqlar arasında münaqişələrlə əvəz olundu [8; 32].

XXI əsrdə isə xalqların öz müqəddəratını təyinetmə hüququ ilə dövlətin ərəzi bütövlüyünün qorunması prinsipi arasında əlaqə məsələsi getdikcə aktuallaşır və nəticədə daha çox münaqişələr məhz bu istiqamətdə baş verir.

Müasir dünyada çoxlu sayda münaqişəli vəziyyətlər, beynəlxalq münaqişələr mövcuddur - həm davam edən, həm də "dondurulmuş", hər birinin özünəməxsus xüsusiyyətləri var.

Əksər münaqişələr dini (konfessional) və ya etnik zəmində fərqlənən qruplar arasında zəif inkişaf etmiş dövlətlərdə baş verən daxili münaqişələrdir. Daimi

daxili münaqişələr və vətəndaş qarşıdurmaları dövlətlərin daha da zəifləməsinə gətirib çıxarır.

Şübhəsiz ki, postkolonializmi azadlıq kimi düşünmək quru nikbinlikdən başqa bir şey deyildir. Nigeriyada müstəqillik əldə etdikdən dərhal sonra başlayan Biafra müharibəsi, eləcə də Ruanda qırğını və digər Afrika ölkələrində vətəndaş müharibələri göstərir ki, müstəmləkəçiliyin irsi xüsusiyyəti ölkələrin taleyində mühüm yer tutur.

Postkolonial ölkələrin mövcud sərhədləri ərazinin özbaşına bölünməsinə əks etdirir, etnik qrupların faktiki məskunlaşmasını, bu ölkələrdə yaşayan xalqların təsərrüfat quruluşunun tarixən formalaşmış xüsusiyyətlərini nəzərə almır. Məsələn, Afrikada yaşayan bir çox xalq hələ də köçəri həyat tərzilə xarakterizə olunur, bunun üçün dövlət sərhədlərinin mövcudluğu normal həyata ciddi maneədir. Bir çox ölkələr davamlı olaraq mövsümi miqrasiya prosesi ilə üzləşirlər.

Postkolonial ölkələrdə etnoslar və etnik qruplar müxtəlif sosial-iqtisadi və siyasi inkişaf səviyyələrində birgə yaşayırlar. Bəzi ölkələrdə müxtəlif etnik qrupların sayı 70 və daha çoxdur (məsələn, Konqo, Fil Dişi Sahili, Rusiya).

Müstəmləkəçilik dövrü bu qrupların mövqeyinə və inkişafına müxtəlif təsirlər göstərmişdir.

Suverenlik, dövlət, rəşional siyasət, beynəlxalq münasibətlər sistemi kimi anlayışlar - bütün bunlar inkişaf etməkdə olan ölkələrin reallıqları ilə uzlaşmır. Bəzi analitiklər hesab edirlər ki, beynəlxalq hüquq baxımından formal "suverenlik" olmasına baxmayaraq, bu ölkələrin xarici və daxili siyasətində müstəqillik anlayışı əslində uydurmadır və inkişaf etməkdə olan bu ölkələrin xarici və daxili siyasətini təhlil etmək üçün suverenlik anlayışı qəbul edilməzdir.

Bir çox ölkələrin iqtisadiyyatı Qərbi tərəfdaşlarından, inkişaf etmiş ölkələrin maliyyə yardımlarından və ixrac-idxal axınlarından asılıdır.

İnkişaf etməkdə olan ölkələrin əhəmiyyətli bir hissəsinin siyasi təşkilatı Avropa institutlarının və prinsiplərinin təkrarıdır.

Beynəlxalq əlaqələr üzrə ingilis tədqiqatçısı Barri Buzan qeyd edir: "Üçüncü dünyadakı dövlətlər transplantasiyadır. Bu dövlətlər son iki əsrdə Avropanın global hökmranlığının məhsuludur. Əksəriyyəti yerli siyasi coğrafiyanı dəyişməyə meyilli olan Avropa müstəmləkəçiliyi nəticəsində yaradılmışdır. Avropanın siyasi formasının qəbulu açıq işğala məruz qalan bəziləri üçün müstəqilliyin, ya da yalnız bir neçəsinin- Yaponiya, Tailand, Osmanlı İmperiyası, Efiopiya- müstəqilliklərini qoruyub saxlayanların müstəmləkəçilikdən yayınmasının bədəli idi" [7; 134-158].

Mövcud silahlı münaqişələrin təxminən üçdə ikisini identiklik münaqişələri kimi təyin etmək olar və bəzi hesablamalara görə, 70-ə yaxın müasir siyasi münaqişədə kollektiv identikliyi möhkəmləndirmək üçün rəsmi şəkildə təşkil olunmuş qruplar iştirak edir.

COSIMO layihəsi çərçivəsində aparılan araşdırmalara görə, 1945-1995-ci illərdə ən çox şiddətli münaqişələr Yaxın və Orta Şərqdə - 113, Mərkəzi Afrikada - 102 və Asiyada - 86 baş verib. Bundan başqa, 1970-ci illərin ortalarına qədər beynəlxalq konfliktlər üstünlük təşkil edirdi, lakin sonrakı dövrdə daxili münaqişələr üstünlük təşkil etməyə başlayır. Yaxın və Orta Şərqdə beynəlxalq münaqişələr, Asiya və Afrikada isə daxili münaqişələr üstünlük təşkil edir.

Münaqişələrin özəllikləri ondan ibarət idi ki, onlar əsasən daxili konfliktlər olub, müxtəlif dərəcədə xarici qüvvələrin iştirakı ilə gedirdi. Bunlar müstəmləkəçilik əleyhinə mübarizənin müxtəlif formaları, hökumət qüvvələri ilə siyasi müxalifət arasında müharibədir. 1970-ci illərin ortalarında Üçüncü dünya ölkələrinin demək olar ki, hamısı müstəqil dövlətlər idi, lakin resurslar, ölkə daxilində güc, ərazi və müxtəlif azlıqların hüquqları uğrunda şiddətli mübarizə davamlı daxili müharibələr şəklində alovlandı.

İnkişaf etməmiş ölkələr arasında əhəlinin sayı artdıqca, iqtisadiyyatları inkişaf etdikcə təbii sərvətlərə, xüsusilə su və enerjiyə sahib olmaq uğrunda mübarizə daha da güclənəcək.

1970-ci illərin ortalarında böyük dövlətlərin birbaşa xarici hərbi və ya iqtisadi müdaxiləsi praktiki olaraq aradan qalxdı. Keçmiş metropoliya ölkələri daha dolayı yolla hərəkətə və təsir etməyə üstünlük verirlər.

Postkolonial ölkələr "müstəqil" olmalarına baxmayaraq həm siyasi, həm iqtisadi, həm elmi-mədəni və s. cəhətdən bu gün də metropoliya tərəfindən idarə olunur. Metropoliyalar "yumşaq güc" siyasəti ilə öz bugünkü koloniyalarını istədikləri formada istismar edirlər və yerli əhalini əldə saxlamaq üçün lazım olan yerlərdə ərazi, milli, iqri və s. zəmində müəyyən münaqişələr yaradırlar.

Tək metropoliyalar yox, postkolonial ölkələrin insanları da kolonializmdən əl çəkə bilmirlər və hətta bunu istəmirlər. Ağdərili olmaq, avropalaşmaq, onların dilində onlar kimi danışmaq istəyi onları daha da uçuruma aparır. «Antilli fransızca nə qədər yaxşı danışsın, bir o qədər ağ olur, yəni real insana bir o qədər yaxındır»[8]. Metropoliyalar elə hörümçək toru qurublar ki, postkolonial ölkələr bu tordan çıxmaq üçün yenidən milli-azadlıq uğrunda mübarizəyə qalxmalıdırlar.

2.Afrika

1950 və 1960-cı illər Afrika ölkələrinin əksəriyyətinin müstəqillik qazandığı və Afrikanın çiçəklənməsinin və inkişafının başlanğıcını qeyd edəcəyi onilliklər idi. Bununla belə, müstəmləkəçilik dövrünün başa çatmasından altmış ildən çox vaxt keçməsinə baxmayaraq, Afrika yoxsulluq, savadsızlıq və uşaq ölümlərinin ən yüksək olduğu qitə olaraq qalır. Bunun səbəbi bir çox Afrika ölkələrinin inkişafına mane olan çoxsaylı zorakı münaqişə və vətəndaş iğtişaşlarıdır.

Afrika qitəsini iki ölkə (Efiopiya və Liberiya) istisna olmaqla Avropa dövlətləri koloniyalaşdırmışdır. Müstəmləkə asılılığından sonra yaranmış gənc

dövlətlər tərkibinə görə çoxmillətlidir. Qohum millətlər və tayfalar bir neçə müstəmləkəyə bölünmüş, müxtəlif etnik qrupların hissələri zorla daxil edilmişdir.

Müstəqillikdən sonra qitədəki münaqişələr xüsusilə mürəkkəbdir. Bu münaqişələrin tərkibi təkcə siyasi, sosial-mədəni və etno-konfessional komponentlər deyil, həm də uzun illər ərzində yığılmış qarşılıqlı düşmənçilik və yadlıqdır.

Qitədə ən mühüm münaqişə mənbələrindən biri Afrika dövlətləri arasında mübahisəli sərhədlərdir, çünki sərhədlərin 70%-dən çoxu etnik, dil, dini və siyasi reallıqlar nəzərə alınmadan çəkilmişdir.

Sudan tarixən milli və dini tərkibinə görə Şimal və Cənubə bölünüb. Ərəb-Afrika coğrafi mövqeyi və müsəlman-xristian, bəzi yerlərdə isə büt-pərəstlik, dini komponentlər problemlər yaradırdı.

9 iyul 2011-ci ildə yeni bir suveren dövlət meydana gəldi - Afrikanın ən böyük ölkəsi Sudanın rəsmi şəkildə iki hissəyə - ərəb müsəlman şimalına və neqroid tayfalarının yaşadığı cənubə bölünməsi nəticəsində yaranan Cənubi Sudan Respublikası. Bu bölgü prinsipinə yeni deyil: vaxtilə Misirdən Cənubi Sudana İslam və ərəb təsirini məhdudlaşdırmağa çalışan Böyük Britaniya öz müstəmləkəsinin şimal və cənub hissələrinin ayrıca idarə olunmasını tətbiq etdi, həmçinin onlar üçün ayrıca inkişaf proqramları yaratdı.[3]

İngilis müstəmləkə administrasiyası Xartumun (Sudanın paytaxtı) ərəb elitesinə əsas dəstəyi verirdi, cənub tayfalarında isə yalnız ayrı-ayrı xristian missionerləri iştirak edirdi. Bu cür siyasət nəticədə Şimal və Cənub arasında əhəmiyyətli bərabərsizliyə səbəb oldu. Ötən əsrin 40-cı illərinin sonunda Xartumun təzyiqi ilə müstəmləkəçi hakimiyyət cənub bölgələrini şimal bölgələrinə birləşdirdi.

Qəblilərin kəskin etirazına səbəb olan və 1956-cı ildən 2004-cü ilə qədər qısa fasilələrlə davam edən vətəndaş müharibəsinə səbəb olan cənubun məcburi islamlaşması başladı. Vətəndaş qarşıdurmalarında 2 milyon sudanlı öləb, 4 milyonu isə evlərini tərk edərək təhlükəsiz ərazilərə köçmək məcburiyyətində qalıb.

Bununla da Sudanda münaqişələr başa çatmadı. 2013-cü ildə Cənubi Sudan Respublikasında vətəndaş müharibəsi başlayıb. Sudan Respublikasında Darfur, Kordofan və Mavi Nildə münaqişələr davam edir və 2018-ci ilin dekabrından kütləvi etirazlar 11 aprel 2019-cu ildə hərbi şura tərəfindən ələ keçirilən prezident Ömər əl-Bəşirin hakimiyyətdən uzaqlaşdırılmasına səbəb olub və bu günədək münaqişələr davam etməkdədir.

Beləliklə, Afrikanın postkolonial ölkələrinin demək olar ki, hamısında tarixi, iqtisadi, sosial və irqi-etnik münaqişələr davam etməkdədir: Qvineya-Bisau və Kabo-Verde, Əlcəzair, Sierra Leone (döyüşmələr 2002-ci ilin ikinci yarısında başa çatmışdır), Liberiya, Anqola, Somali, Sudan, Kot-d'İvuar (2002-ci ilin

Etnik və qismən dini münaqişələrin nəticəsi siyasi qüvvələrin qarşıdurmasının güclənməsi və separatçı hərəkətlərin yaranması oldu. Ekstremal, lakin Afrikada çox yayılmış olan etnik qarşıdurma formaları silahlı toqquşmalar, qəbilə, etnik və vətəndaş müharibələri və soyqırım oldu. Afrika münaqişələrinin son dərəcə ciddi nəticəsi miqrasiya, xəstəliklər, QİÇS və s.-dir.

Müasir dünya dini və etnik qrupların “döyüş meydanıdır”. İcmalar arasında müasir münaqişələrin səbəbləri arasında dini fərqliliklər var. Bu kontekstdə hindular və müsəlmanlar arasında münasibətlərin təkamülü son dərəcə göstəricidir. İcma əlaqələri təkcə Hindistanda deyil, bütün Cənubi Asiyada böyük əhəmiyyət kəsb edir. Keçmiş Britaniya koloniyasının ərazisində iki müstəqil dövlətin yaranması ixtilafın nəticələrinin parlaq nümunəsidir.

Həmçinin, hindu-müsəlman münasibətlərindəki gərginliyin nəticələrindən biri də Kəşmir məsələsidir. Müstəqil Hindistanın tarixi göstərdiyi kimi, dinin siyasiləşdirilməsi güclü dağıdıcı qüvvədir.

İngilis Hindistanı iki müstəqil və bərabər dövlətə - Hindistan İttifaqına (1950-ci ildən - Hindistan Respublikası) və Pakistanın (1956-cı ildən - Pakistan İslam Respublikası) yaranması 1947-ci ilin avqustunda Britaniya Hindistanının (1858-1947-ci illərdə Britaniya koloniyası) bölünməsindən sonra baş verdi və Britaniya hökumətindən müstəqillik əldə edildi. Bununla belə, Britaniya Hindistanının Hindistana və Pakistana bölünməsi gözlənilən nəticəni vermədi. O vaxtdan bəri iki Cənubi Asiya ölkəsi dörd müharibədə (1947, 1965, 1971, 1999), habelə çoxsaylı sərhəd münaqişələri və hərbi qarşıdurmalarla üzləşdilər.[2;173]

52

Müharibənin (1947-1948) başlanmasının növbəti və əsas səbəbi ərazi uğrunda mübarizə idi. Britaniya hakimiyyəti inanırdı ki, müxtəlif knyazlıq dövlətləri coğrafi mövqelərinə görə Pakistan və ya Hindistana qoşulmalı olacaqlar.

Bu məsələdə əsas qarşıdurma knyazlıq əraziləri uğrunda mübarizə idi: Kəşmir (Camna və Kəşmir). Cammu və Kəşmir Hindistan yarımadasının şimal-qərbində Hindistan və Pakistan arasında strateji mövqedə yerləşir, həmçinin şərqdə Çin, şimalda Əfqanıstan və cənubda Hindistanın Himaçal Pradeş və Pəncab əyalətləri ilə həmsərhəddir.

Hindistan və Pakistan Kəşmirə iddia etdi və nəticədə bu, onların qarşıdurmasının əsas nöqtəsinə çevrildi. Kəşmirdə əhalinin əksəriyyəti müsəlmandır. Bu ərazi uğrunda mübarizə də Pakistan üçün həlledici idi.

Nəticədə, ya sönən, ya da yenidən alovlanan münaqişə ocaqları onilliklər boyu davam edir, bunu bir neçə ay əvvəl Hindistan və Pakistan arasında silahlı toqquşmalar sübut edir.

Yaxın Şərqdə müasir münaqişələr yeni formalar alır. Bu münaqişələri dövlətlər daxilində, əksər hallarda konfessional, etnik və ya Qəbilə zəmində inkişaf edən münaqişələrdir. Hindistan-Pakistan və ya Ərəb-İsrail, Livan münaqişələrini xatırlamaq kifayətdir.

Bir sıra digər müasir böhranların əsas amillərindən biri kimi müstəmləkə və postkolonial sərhədlərin süni olması problemini qeyd etmək olar.

1916-cı ildə Osmanlı İmperiyasının İngiltərə və Fransa'nın maraq dairələrinə bölünməsinə dair bu Sayks-Piko razılaşması son nəticədə bölgədə etnik və konfessional (dini) aspektləri nəzərə almayan müasir dövlət sərhədlərinin yaranmasına səbəb oldu. Nəticədə, müasir Suriyanın mövcud müxtəlifliyi (ərəblər, türkmənlər, kürdlər; sünnülər, ələvilər) bu ölkədə böhrana və son dərəcə dəhşətli nəticələrə və qaçqın axınına səbəb olan genişmiqyaslı vətəndaş müharibəsinə səbəb oldu.

Eyni vəziyyət sərhədləri qismən eyni Sayks-Piko müqaviləsinə əsasən, qismən də I Dünya müharibəsindən sonra qalib dövlətlərin müqavilələri əsasında formalaşan İraqdır. Burada da sünnülər, şiələr və kürdlər arasında real etnik və dini sərhədlərə diqqətsizlik ona gətirib çıxarıb ki, onlar arasında yeni alovlanan münaqişə bu ölkədə müasir böhranın aparıcı amillərindən birinə çevrilib.[1]

İngilis müstəmləkəçiliyinin İsrail-Fələstin mirasını xatırlasaq görərik ki, XX əsrin I yarısında Britaniya İmperiyasının yəhudi və ərəb icmalarına qarşı apardığı çoxistiqamətli və təxribatçı siyasəti, bu günə qədər davam edir və beynəlxalq təşkilatların bütün söylərinə baxmayaraq, onilliklər boyu davam edən münaqişəni həll edə bilmədi.

Genişmiqyaslı ərəb-İsrail münaqişəsi çərçivəsində, ilk növbədə, Fələstində yaşayan yəhudilərin və ərəblərin ərazi maraqlarının toqquşması nəticəsində yaranmış regional Fələstin-İsrail münaqişəsini xüsusi qeyd etmək olar.

Osmanlı İmperiyasının Birinci Dünya müharibəsində məğlub olması nəticəsində dağılmasından sonra sionist yəhudilərlə Fələstinin ərəb əhalisi arasında münaqişə əsasən hər iki tərəfin Fələstinə dair ərazi iddiaları idi. 1948-ci ildə qonşu ərəb ölkələri yeni yaradılmış yəhudi dövlətinə müharibə elan etdilər. Beləliklə, münaqişə Fələstindən kənara çıxdı və İsrailə bölgədəki bütün digər ərəb dövlətləri arasında münaqişəyə çevrildi. Son illər regionda siyasi gərginliyin və açıq silahlı toqquşmaların mənbəyi məhz bu münaqişədir.[2; 153]

4.Latın Amerikası

Latın Amerikasındakı münaqişələrin öz xüsusiyyətləri var. Əksər ərazi mübahisələri XIX əsrdə yaranıb. Müstəmləkə mülklərinin sərhədləri çox vaxt müstəqillik əldə etməklə şərti olduğundan, gənc respublikalar tez-tez mümkün qədər çox mübahisəli və ya tədqiq edilməmiş əraziləri ilhaq etməyə çalışırdılar.

Artan miqrasiya, narkotik ticarəti, beynəlxalq cinayət, terrorizm və s. ilə bağlı münaqişələrdə əsas yer tutur. Bu münaqişələr, ilk növbədə, ciddi daxili siyasi problemləri olan Kolumbiya və Peru ölkələri üçün xarakterikdir. Beynəlxalq qrupların nadir metalların qaçaqmalçılığı ilə məşğul olduğu Amazon hövzəsi də münaqişələrlə doludur.

Qvatemalada Latın Amerikasını tarixində ən uzun və ən şiddətli vətəndaş müharibəsi (1960-1996) baş vermişdir. Bu münaqişə 30 ildən artıq davam etdi və yüz minlərlə insanın həyatına son qoydu. Qvatemala Vətəndaş Müharibəsi sosial və etnik gərginlik, o cümlədən Mayya hindularına qarşı ayrı-seçkilik və təzyiq nəticəsində yaranıb.

Kolumbiya münaqişəsi dünyada ən uzun sürən silahlı vətəndaş münaqişələrindən biridir. 1964-cü ildə başlamış və hələ də davam edir. Bu münaqişəyə silahlı üsyançı qruplar, narkotik kartelləri, hökumət qüvvələri və ordular (ifrat sağçı millətçi qruplar) daxildir.

Münaqişənin əsas səbəbləri qeyri-bərabərlik, narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi və əhalinin özünü siyasi və iqtisadi proseslərdən kənarda hiss edən təbəqələri ilə bağlıdır.

Salvador münaqişəsi hökumətlə solçu üsyançılar arasında şiddətli vətəndaş müharibəsi idi. Bu münaqişə 1980-ci ildə yaranıb və 1992-ci ilə qədər davam edib. Bu münaqişə hökumətin silahlı qüvvələrini Farabundo Marti Milli Azadlıq Cəbhəsi (FMLN) kimi partizan qruplarına qarşı qoydu.

Münaqişənin əsas səbəbləri sosial bərabərsizlik, siyasi azadlığın olmaması ilə bağlı idi.

Salvadora kütləvi insan haqları pozuntuları və mülki şəxslərə qarşı zorakılıq halları baş verib.

Peruda daxili qarşıdurma geniş və şiddətli idi. 1980-ci ildə başlamış və 2000-ci ildə başa çatmışdır. Münaqişə hökumət qüvvələri ilə inqilabi Xalq Ordusu (ETA) və Parlaq Yol arasında döyüşləri əhatə edirdi [4;32].

Bu münaqişənin əsas səbəbləri iqtisadi bərabərsizliklər və hökumət zorakılığı və repressiyaları ilə bağlı idi. Münaqişə kütləvi insan hüquqlarının pozulmasına və mülki əhalinin tələfatına səbəb olub.

Hazırda Nikaraqua və Honduras, El Salvador və Honduras, Nikaraqua və Kosta-Rika, Qvatemala və Beliz arasında ərazi mübahisələri davam edir.

Latın Amerikasında uzun müddətdir davam edən ərazi mübahisələrindən biri də Boliviya-Çili münaqişəsidir.

Latın Amerikasının demək olar ki, bütün ölkələrinin ərazi iddiaları var, lakin onlar yalnız güc baxımından təxminən bərabər olan qonşulara təqdim olunur.

Sonuncu “özəlləşdirilməmiş” qitə olan Antarktida ərazi mübahisələrində xüsusi yer tutur.

Müasir münaqişələr dünyada qeyri-sabitliyin aparıcı amillərindən birinə çevrilib. Zəif idarə olunaraq, onlar getdikcə daha çox iştirakçı cəlb edərək böyüməyə meyillidirlər ki, bu da təkcə münaqişədə birbaşa iştirak edənlər üçün deyil, həm də yer üzündə yaşayan hər kəs üçün ciddi təhlükə yaradır.

5.Nəticə

Postkolonializm beynəlxalq münaqişələrin səbəblərini daha dərinləndirən anlamaq üçün faydalı bir nəzəri çərçivə təqdim edir. Belə ki, müstəmləkəçilik dövründə tətbiq edilən süni sərhədlər və ayrı seçkilik siyasətləri, bu gün bir çox regional münaqişələrin əsas səbəbi kimi qalır. Postkolonial yanaşmalar, müasir dünya siyasətində, inkişaf planlaşdırmasında və beynəlxalq münaqişələrin həlli mexanizmində tətbiq olunur. Qlobal güc mərkəzlərinin keçmiş müstəmləkələrə iqtisadi, siyasi dəstək verməsi bu yanaşmanın praktik nəticələrindən biridir.

ƏDƏBİYYAT

1. Аклаев, Н. Р. (2008). *Этнополитическая конфликтология: Анализ и менеджмент*. Москва: Дело.
2. Воскресенский, А. Д. (Ред.). (2008). *Конфликты на Востоке: Этнические и конфессиональные. Учебное пособие для вузов*. Москва: Аспект Пресс.
3. Мирзеханов, В. С. (2001). *Интеллектуалы, власть и общество в Чёрной Африке*. Москва: ИВИ РАН.
4. Празаускас, А. А. (1997). Этнационализм, многонациональное государство и процессы глобализации. *Полис. Политические исследования*, (2), 95.
5. Дэвидсон, А. Б., & Филатова, И. И. (2009). *Современная Африка: Метаморфозы политической власти*. В *Восточная литература* (с. 377–445). Москва: Восточная литература.
6. Фельдман, Д. М. (1999). *Международные отношения и конфликты будущего столетия. Космополис. Альманах*, 139. Москва: Полис.

7. Дериглазова, Л. В. (2013). *Конфликты в международных отношениях: Учебное пособие* (2-е изд., испр. и доп.). Томск: Издательство Томского университета.
8. Фанон, Ф. (2022). *Чёрная кожа, белые маски*. Москва.

REFERENCES

1. Aklaev, N. R. (2008). *Ethnopolitical conflictology: Analysis and management*. Moscow: Delo. (in Russian)
2. Voskresenskiy, A. D. (Ed.). (2008). *Conflicts in the East: Ethnic and confessional. A textbook for universities*. Moscow: Aspekt Press. (in Russian)
3. Mirzekhanov, V. S. (2001). *Intellectuals, power, and society in Black Africa*. Moscow: Institute of African Studies, Russian Academy of Sciences. (in Russian)
4. Prazauskas, A. A. (1997). Ethnonationalism, multinational state, and globalization processes. *Polis. Political Studies*, (2), 95. (in Russian)
5. Davidson, A. B., & Filatova, I. I. (2009). *Modern Africa: Metamorphoses of political power*. In *Eastern Literature* (pp. 377–445). Moscow: Vostochnaya Literatura. (in Russian)
6. Feldman, D. M. (1999). *International relations and conflicts of the next century*. *Cosmopolis. Almanac*, 139. Moscow: Polis. (in Russian)
7. Deriglazova, L. V. (2013). *Conflicts in international relations: A textbook* (2nd ed., revised and expanded). Tomsk: Tomsk University Press. (in Russian)
8. Fanon, F. (2022). *Black skin, white masks*. Moscow. (in Russian)